

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

DEPARTEMENT TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

RESEARCH REPORT 9902

**EFFECTEN-ONDERZOEK NAAR
OVERHEIDSPROGRAMMA'S INZAKE
MILIEUPREVENTIE**

**door
K. DEBACKERE
E. ZIMMERMANN
H. VERMEULEN**

D/1999/2376/02

Effecten-onderzoek naar Overheidsprogramma's **Inzake MilieuPreventie**

Koenraad Debackere, Edwin Zimmermann, Hilde Vermeulen
K.U. Leuven

Abstract

This research report discusses the results of a performance study of Flemish environmental policy for Small and Medium Sized companies. Extensive field research, based on interviews and questionnaire surveys with over 20 professional associations and over 700 companies belonging to the sectors stimulated by the Flemish PRESTI-programme, allowed us to assess the positive effects of a sectoral policy geared towards stimulating SMEs to become more conscious and active on the topic of waste prevention. The PRESTI-programme was specifically aimed at stimulating waste prevention action plans at SMEs via the interface of professional associations at the sector level. These results are encouraging, the more since this research project was the first one that attempted at assessing the impact of a specific programme at the level of Flemish environmental policy.

0. Inleiding

Het PRESTI (Preventie Stimulerend) Programma werd eind 1994 in het kader van het milieubeleid van de Vlaamse Regering, opgestart. Het werd ingesteld om bedrijven preventieve maatregelen te laten nemen om zo de doelstellingen te realiseren inzake preventie en milieuzorg, geformuleerd in het Afvalstoffenplan 1991-1995. Het PRESTI-programma voorziet hierbij in een tijdelijke steun aan federaties die de KMO's in hun sector de nodige technische, methodologische en organisatorische kennis willen bijbrengen om aldus de milieuzorg en het preventief handelen in het bedrijfsbeleid te integreren.

Het primair doel van het PRESTI-programma bestaat er m.a.w. in om bedrijven vertrouwd te maken met het nemen van maatregelen inzake

preventie en milieuzorg. Met “preventie” wordt bedoeld “het voorkomen en beperken van het ontstaan van afval en emissies aan de bron, en het verminderen van de milieuschadelijkheid ervan”. Onder “milieuzorg” wordt verstaan “alle inspanningen en activiteiten van een bedrijf met betrekking tot het inzicht krijgen in, het beheersen en waar mogelijk voorkomen en beperken van de nadelige effecten van de bedrijfsvoering op het milieu”. Als dusdanig wil het programma een proces op gang brengen waarbij ondernemingen het nut en de noodzaak van een dergelijke integratie onderkennen en effectief gaan toepassen in hun organisatie.

Het PRESTI-programma richt zich hoofdzakelijk op de kleine en middelgrote ondernemingen (minder dan 100 werknemers), ongeacht de sector of de aard van de activiteiten. Vermits een geïndividualiseerde aanpak niet haalbaar en een algemene aanpak niet wenselijk was – preventie is bijna altijd sterk bedrijfsgebonden en dus onmogelijk om te zetten in een algemeen geldend voorschrift – werd gekozen voor een tussenoplossing. Om aan de eis van maatwerk enigszins tegemoet te komen werd geopteerd om per sector te werken. Het PRESTI-programma richt zich dan ook naar de bedrijfstakorganisaties, die dan op hun beurt voor de individuele begeleiding van de ondernemingen in de sector kunnen instaan. Het uitgangspunt hierbij is dat voor bedrijven met gelijkaardige hoofdactiviteiten, de afval- en emissieproblematiek in vele gevallen gelijkaardige vormen aannemen.

Van de federaties werd verwacht dat zij als projectindieners en uitvoerders een katalyserende rol zouden vervullen voor de afval- en emissieproblematiek in hun sector. Een preventiestimulerend project binnen een sector diende uit twee delen te bestaan.

Een eerste deel diende te bestaan uit onderzoek en ontwikkeling. Hieronder wordt verstaan alle activiteiten die de federaties moeten uitvoeren om, enerzijds, een goed beeld van de sector te krijgen aangaande afvalpreventie en milieuzorg, en, anderzijds, om een preventiehandleiding voor de bedrijven samen te stellen. Allereerst diende er een sectoriële studie uitgevoerd te worden. Deze studie had vooral als doel om de federaties zelf duidelijkheid te doen krijgen omtrent de omvang en eigenschappen van de afval- en emissieproblematiek in hun sector. Een rapport dat de resultaten van de sectoriële studie weergaf diende opgesteld te worden. Vervolgens diende bekeken te worden in welke thema's een oplossingsgerichte aanpak kon

worden onderverdeeld. De bedoeling was dat, rekeninghoudend met de economische haalbaarheid, geschikte specifieke technologische, organisatorische en/of logistieke maatregelen werden voorgesteld. Per sector diende tenslotte een modelaanpak te worden voorgesteld die aan de bedrijven in de vorm van een preventiehandleiding ter beschikking kon worden gesteld. Het doel van zo'n PRESTI-handleiding bestond erin om bedrijven de mogelijkheid te bieden om op een gestructureerde manier aan preventieve milieuzorg te doen.

Het tweede deel van een preventiestimulerend project bestond uit de "verspreiding". Waar het eerste deel een samenbrengen van kennis en het uitwerken van een aanpak omvatte, gaat het in dit deel om de uitvoering van de geplande activiteiten. Deze activiteiten konden verschillende vormen aannemen. Minimaal dienden er studie- of informatiedagen (of -avonden) te worden ingericht waarop zowel de problematiek als de voorstellen tot oplossing werden toegelicht en de handleiding actief diende verspreid te worden. Bovendien was het de bedoeling dat de KMO's binnen de sector actief warm gemaakt zouden worden om de aanpak toe te passen en op zoek te gaan naar preventieve oplossingen voor specifieke problemen binnen het bedrijf. Ook de ontwikkeling van een soort "loketfunctie", waarbij bedrijven uit de sector terecht kunnen met specifieke vragen over de technische kant van de preventieve maatregelen, werd aangeraden. Benadrukt werd dat uit de uitwerking van dit tweede deel de intentie moest blijken om in de mate van het mogelijke de uitgewerkte verspreidingsinstrumenten ook na de looptijd van het project in een bepaalde mate verder te gebruiken. Het impulsgevend karakter van het programma was m.a.w. zowel bedoeld voor de preventie in bedrijven als voor de ondersteuning vanuit de federaties.

Het PRESTI-programma werd beheerd door de Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaamse gewest (OVAM), die instond voor de uitvoering van het programma en het beheer van de budgetten die voor de uitvoering vastgelegd waren. In de schoot van OVAM werd dan ook een beoordelingscommissie opgericht die de Minister van Leefmilieu een gefundeerd advies diende te geven over de individuele projectvoorstellen van de federaties. Voor de opvolging van de diverse projecten werd, per project, een begeleidingscommissie opgericht om, naast de tussentijdse rapporten, de vooruitgang van de goedgekeurde projecten van nabij te volgen.

In het PRESTI-programma werden volgende projecten goedgekeurd:

PROJECT	FEDERATIE
PRE001	Nationale Federatie der Fabrikanten van vleeswaren en vleesconserven (FENAVIAN)
PRE003	Algemene Beroepsvereniging voor het Antwerpse Stouwerij- en Havenbedrijf (ABAS)
PRE004	Belgische Federatie der Ondernemingen van de Houtverwerking (FEBELHOUT): Meubelbedrijven
PRE005	Belgische Federatie der Ondernemingen van de Houtverwerking (FEBELHOUT): Verpakkings- en Verduurzamingsbedrijven en producenten van constructie-elementen
PRE006	Belgische Federatie der Ondernemingen van de Houtverwerking (FEBELHOUT): Plaatmateriaalbedrijven
PRE008	FEDERAUTO i.s.m. VECAR : Garagesector
PRE010	Vlaamse Federatie van Verenigingen van Brood- en Banketbakkers, ijsbereiders en Chocoladebewerders (VEBIC)
PRE012	Federatie van de Algemene Aannemers van Schrijnwerk en Aanverwante Beroepen van het Vlaamse Gewest van België (FVSB) i.s.m. het Nationaal Verbond der Houtverwerkende Ambachten (deel van NACEBO)
PRE013	Confederatie der Belgische Brouwerijen (CBB) - Unie der Belgische Brouwerijen (UBB)
PRE014	Landsbond der Beenhouwers en Spekslagers van België
PRE015	Industrie van verven, vernissen, stopverven, drukinkt en verven voor de schone kunst (IVP)
PRE016	Verbond der Vlaamse Tandartsen (VVT)
PRE017	Nationaal Verbond van Slachthuizen en Vleesuitsnijderijen (NVS) - Nationaal Verbond van Pluimveeslachthuizen (NVP)
PRE018	Federatie van de Belgische Grafische Industrie (FEBELGRA) i.s.m. de Federatie der Papier- en Kartonverwerkende Bedrijven (FETRA)
PRE019	Vlaamse Confederatie Bouw (VCB) i.s.m. de Federatie van de Algemene Bouwaannemers (FABA)
PRE020	Verbond van Groenteverwerkende Bedrijven (VGB)
PRE021	Nationaal Verbond der Vrije Meester-schilders & Woninginrichters i.s.m. de Vlaamse Confederatie Bouw, meer bepaald de Kamer van het Bouwbedrijf van het arrondissement Turnhout
PRE022	Belgische Federatie van Aannemers van Wegenwerken (BFAW)
PRE024	FABRIMETAL : Smelten en Gieten
PRE025	FABRIMETAL : Machinebouw - Metaalbewerking
PRE026	FABRIMETAL : Elektrotechniek - Elektronica - Kunststoffverwerking
PRE027	VOM i.s.m. FABRIMETAL
PRE029	Vereniging van de Kunststoffverwerkers (FECHIPLAST)
PRE030	Verbond der Verzorgingsinstellingen (VVI) i.s.m. de Vereniging van Openbare Verzorgingsinstellingen (VOV)
PRE031	Belgische Vereniging voor de Rubberindustrie (BVR)
PRE032	Belgische Bond der Verenigingen van Meester-Steenhouwers i.s.m. de Koninklijke Federatie van Meester-Marmerbewerders van België i.s.m. Vlaamse Confederatie Bouw (VCB)
PRE033	Federatie van de Belgische Textielnijverheid (FEBELTEX)
PRE034	Federatie der Papier- en Kartonverwerkende Bedrijven (FETRA)
PRE035	Nationaal Verbond der Metaalverwerkende Ambachten (NAVEMETAAL)
PRE036	FEDERAUTO : Carrosseriesector
PRE037	Nationale Groepering van Aardappelhandelaars van België (BELGAPOM)
PRE038	FEDERAUTO : Sector metaalhandel (lift-trucks, machines voor burgerlijke bouwkunde en bouw, tractoren en landbouwmachines)

1. Doel en opzet van het onderzoek

Het vervolg van dit rapport geeft dan nu de voornaamste conclusies weer die werden bereikt met de effect-meting van het PRESTI-programma dat door OVAM werd ingericht. De resultaten zijn gebaseerd op uitgebreid veldonderzoek dat in de periode augustus 1997 tot en met februari 1998 werd uitgevoerd.¹ De bedoeling van dit veldonderzoek was na te gaan in welke effecten het PRESTI-programma heeft geresulteerd (1) bij de betrokken federaties en beroepsverenigingen en (2) bij de uiteindelijke doelgroep, met name de Vlaamse KMO. Tevens werd gepeild naar de manier waarop in de toekomst dergelijke initiatieven nog meer effectief kunnen worden aangepakt, ten einde te resulteren in een maximaal effect naar de beoogde doelgroepen toe.

Het veldonderzoek dat met het oog op deze doelstellingen werd uitgevoerd, bestond uit de volgende luiken.

1. Eerst en vooral werden, met de medewerking van het PRESTI-secretariaat, alle documenten, verslagen en rapporten die in het kader van de verschillende PRESTI-projecten het daglicht zagen, grondig doorgenomen en geanalyseerd, ten einde een goed beeld te krijgen van de verschillende PRESTI-activiteiten. Deze analyse vond plaats tijdens de zomer van 1997.
2. Vervolgens werden stelselmatig alle federaties en beroepsverenigingen geïnterviewd die bij het PRESTI-programma betrokken waren, en dit per PRESTI-project waarbij ze betrokken waren (sommige federaties en beroepsverenigingen waren bij meer dan één PRESTI-project betrokken). Dit leidde tot het opmaken van 32 fiches, één per federatie, die een overzicht geven van de voornaamste activiteiten, realisaties, succesfactoren én knelpunten die ervaren werden bij de uitvoering van het PRESTI-project. Daarnaast werden twee "opvallend afwezige" federaties geïnterviewd, om eventuele verklaringen voor de afwezigheid van deelname aan activiteiten zoals PRESTI op het spoor te komen.

¹ Voor een detailoverzicht van dit onderzoek én de bereikte resultaten verwijzen we naar het rapport "Evaluatiestudie van het PRESTI-programma" door K. Debackere, H. Vermeulen en E. Zimmermann (K.U. Leuven, April 1998).

3. Tot slot werd een uitgebreide schriftelijke enquête georganiseerd naar 3860 KMO's uit de sectoren die bij het PRESTI-programma waren betrokken. Daartoe werd een vragenlijst-batterij ontwikkeld waarbij rekening werd gehouden met de sector-specificiteit van de te bevragen KMO's. De ontwikkelde vragenlijsten moesten immers toelaten om, via een diversiteit aan invalshoeken, een gevalideerd beeld op te bouwen van de impact die het PRESTI-programma gehad heeft bij de uiteindelijke doelgroep, te weten de Vlaamse KMO. Naar representativiteit toe werd eveneens een uitgebreide non-respons analyse georganiseerd.

In totaal stuurden 743 KMO's een ingevulde vragenlijst terug binnen de termijn die voorzien werd voor de datacollectie (d.i. 19.3% responsgraad tegen 8 januari 1998). Op basis van hun betrokkenheid bij het PRESTI-project voor hun sector werden deze respondenten in drie groepen ingedeeld. Deze drie groepen liggen aan de basis van de meerderheid van analyses die in het onderzoek werden uitgevoerd. Ze vormen de kern voor het in kaart brengen van het PRESTI-“effect.”

Actieve respondenten (44%) hebben actief deelgenomen aan minstens één PRESTI-activiteit, zoals infosessies en studiedagen, én zijn bovendien in het bezit van een PRESTI-handleiding.

De **controlegroep (29%)** bestaat uit deze respondenten die nog nooit van PRESTI hebben gehoord en er dus ook op geen enkele manier bij betrokken waren. De controlegroep vormt het ankerpunt voor vergelijkende analyses inzake het effect van PRESTI bij de andere responscategorieën.

In de categorie **passieve respondenten (27%)** worden die ondernemingen ingedeeld die niet tot de controlegroep behoren, maar ook niet echt bij de uitgesproken actieve categorie kunnen ingedeeld worden. Hiertoe behoren dan ook drie verschillende groepen respondenten:

1. een relatief kleine groep van respondenten die weliswaar actief hebben deelgenomen aan een PRESTI-activiteit, doch niet beschikken over een PRESTI-handleiding;
2. een groep respondenten die niet hebben deelgenomen aan een PRESTI-activiteit, maar wel de handleiding hebben ontvangen; en
3. een groep respondenten die niet hebben deelgenomen aan een PRESTI-activiteit én geen handleiding hebben ontvangen, doch wel reeds van PRESTI hebben gehoord en/of er mee vertrouwd zijn.

Deze groepsindeling der respondenten laat toe na te gaan in welke mate de “actieve” en de “passieve” respondenten zich, onder invloed van hun betrokkenheid bij het PRESTI-programma, differentieel hebben ontwikkeld ten opzichte van het ankerpunt gevormd door de controlegroep. Dit is noodzakelijk als we willen nagaan welk het preciese effect van het PRESTI-programma is.

Naast deze drie groepen, wordt in de analyses steeds nagegaan in welke mate er **grootte-effecten** in de resultaten optreden. Immers, hoewel PRESTI bedoeld was voor KMO's, stelden we vast dat ook een aantal ondernemingen met meer dan 100 werknemers (100-250 wkn) via het PRESTI-programma werden bereikt. Vandaar de noodzaak rekening te houden met mogelijke grootte-invloeden.

Tot slot, om de representativiteit van de bekomen antwoordprofielen te toetsen werd een uitgebreide non-respons analyse uitgevoerd (een steekproef van 557 KMO's werd schriftelijk benaderd met een terugfax-formulier, een steekproef van 449 KMO's werd telefonisch gecontacteerd). Uit deze analyse kon **niet** worden afgeleid dat er een systematische non-respons optrad omwille van het feit dat de niet-respondenten significant minder met milieu zouden zijn begaan dan de respondenten. Voldoende argumenten dus om de responsgroep als “representatief” te beschouwen voor de originele steekproef; althans voor wat milieuproblematiek betreft.

Op basis van de informatie bekomen via de federaties en de beroepsverenigingen, evenals op basis van de antwoordpercentages uit de schriftelijke bevraging kunnen we de volgende extrapolatie maken voor wat betreft het bereik van het PRESTI-programma naar de beoogde doelgroep van ondernemingen toe. Uiteraard betreft het een indicatieve schatting, die eerder een beeld geeft qua grootte-orde van het bereik dan het exacte bereik wil vastleggen.

We definiëren “bereik” hierbij als die groep van ondernemingen die niet enkel “gehoord” hebben van het PRESTI-programma, maar die bovendien deelgenomen hebben aan een informatiesessie en/of die een PRESTI-handleiding in hun bezit hebben. Ondernemingen die enkel gehoord hebben van PRESTI, maar dus niet deelnamen aan een informatiesessie én evenmin een handleiding in hun bezit hebben, worden dus niet tot het bereik gerekend.

De contacten met de federaties hebben aangetoond dat een groep van 4340 ondernemingen werd bereikt via deelname aan informatiesessies en studiedagen. Zij vormen, op basis van onze definitie, een eerste component van het totale PRESTI-bereik.

Daarnaast werd een populatie van 40504 ondernemingen geïdentificeerd die niet aan informatiesessies of studiedagen heeft deelgenomen, doch die wel potentieel kon bereikt worden door het PRESTI-programma.

Uit de responsgroep (743 ondernemingen) weten we dat 723 ondernemingen konden toegewezen worden aan de drie groepen: respectievelijk de actieve respondenten, de passieve respondenten en de controlegroep. Van deze 723 respondenten werden er 363 bereikt via een informatiesessie of studiedag. Zij behoren dus tot de populatie van 4340 ondernemingen beschreven in de vorige paragraaf. Dit betekent dat het saldo van 360 ondernemingen behoort tot het universum van 40504 ondernemingen die potentieel via het PRESTI-programma konden worden bereikt.

Van die 360 ondernemingen behoren er 206 (57.2%) tot de controlegroep; terwijl de overige 154 ondernemingen (42.8%) op de hoogte zijn van het PRESTI-programma. Van deze 154 ondernemingen bezit 63% een handleiding. Dus, op 360 respondenten die tot het potentieel bereik behoren, zijn er 98 (27%) die bereikt werden met een handleiding. Een groep van 56 ondernemingen (16%) heeft wel gehoord van PRESTI, doch is niet in het bezit van een handleiding en kan dus (volgens onze definitie) niet in de extrapolatie worden opgenomen. Aldus komen we tot de volgende indicatieve extrapolatie.

Op een universum van 40504 potentieel te bereiken ondernemingen, heeft 42.8% (of 17336 ondernemingen) op basis van de verdeling in de responsgroep gehoord van het PRESTI-programma. De verdere analyse van de vragenlijsten heeft aangetoond dat hiervan 63% in het bezit is van een handleiding (of nog, 10922 ondernemingen). Deze 10922 ondernemingen vormen, volgens de gehanteerde definitie van “bereik,” de tweede component in de bereiksextrapolatie.

Op basis van de som van beide componenten leiden we een totaal bereik van 4340 + 10922 ondernemingen af, hetzij 15262 ondernemingen. Deze extrapolatie wordt

verder gevalideerd wanneer we rekening houden met het aantal handleidingen dat, voor alle PRESTI-projecten samen, werd gedrukt en verspreid.

Tot zover een overzicht van het doel en de aanpak van de PRESTI-effectmeting, evenals een indicatieve extrapolatie van het bereik van het PRESTI-programma. Wat zijn nu de bekomen resultaten naar effectiviteit van PRESTI toe?

2. Resultaten van de interviews met federaties en beroepsverenigingen

Uit de interviews bleek dat de meeste federaties reeds met milieu bezig waren vooraleer PRESTI van start ging. Voor de ene federatie was deze betrokkenheid echter reeds verder gevorderd dan voor de andere. Sommige federaties stelden dat ze nog in de sensibiliseringsfase zaten, terwijl andere dan weer een duidelijke visie op de milieuproblematiek bij hun leden hadden. Allen zijn er echter van overtuigd dat ze niet meer kunnen en mogen achterblijven met betrekking tot milieuzorg en preventie. Globaal genomen wordt het PRESTI-programma door de diverse federaties als positief geëvalueerd. De motivatie om aan een PRESTI project deel te nemen blijkt vooral te liggen in de overtuiging dat de kloof tussen de “letter” van de milieuwetgeving en de concrete milieuproblemen van de KMO te groot is.

In tegenstelling tot de overheidsreglementeringen, die door hun veelheid eerder een ontmoedigend effect hebben, is PRESTI in de ogen van de federaties een positief initiatief, dat in de huidige fase vooral een informatief karakter heeft. De bedoeling van PRESTI is immers om de KMO's in te lichten inzake preventie en het nemen van mogelijke milieumaatregelen. Alle federaties zijn ervan overtuigd dat hieraan een grote nood bestaat. Initiatieven zoals PRESTI helpen KMO's om op een meer gestructureerde wijze de bomen door het bos te zien. Naast het informatieve luik speelden uiteraard ook nog andere motieven mee.

Zo bleek het verbeteren van het imago van de sector inzake milieu-vriendelijkheid voor een aantal federaties ook mee te spelen in de beslissing om aan het PRESTI-programma deel te nemen. Het feit dat bedrijven die investeren in milieu zich in een concurrentieel moeilijke positie bevinden in vergelijking met bedrijven die (vooralsnog) niet in orde zijn met milieuvergunningen, levert het bewijs dat inspanningen voor een “positieve” milieu-benadering dreigen discriminerend te werken, en wel in het nadeel van ondernemingen die zich in orde willen stellen met

de milieureglementering. Immers, degenen die zich niks aantrekken van milieureglementen hebben, weliswaar tijdelijk, een kostenvoordeel dat de overlevingskansen van “correcte” ondernemingen negatief beïnvloedt. Dit was voor sommige federaties dan ook een belangrijk signaal dat diende als rechtstreekse aanleiding tot deelname aan een PRESTI-project.

Effect	Federaties die deze positieve effecten expliciet aangegeven hebben
• Systematiseren van het werk op vlak van milieu	Febeltex, VVI-VOV
• Verhoging van het kennisniveau inzake milieuwetgeving	VEBIC, ABAS
• Naleving van de milieuwetgeving en sensibilisering omtrent de basisverplichtingen	CBB-UBB, ABAS, NVS-NVP
• Verhoging van het kennisniveau inzake preventiemaatregelen	FETRA, NVS-NVP, Fechiplast, Koninklijke Bond der Meestersteenhouwers, i.s.m. Meester-Marmerbewerkers i.s.m. VCB
• Concretiseren en toepassen van milieumaatregelen in de sector	Febelgra i.s.m. FETRA
• Sensibilisering van de sector inzake milieuproblematiek	Fenavian, Febelhout, Federauto, VECAR, Schilders, Fabrimetal, ABAS, VVI-VOV, VVT, VCB-FABA, FVSB/NACEBO, IVP, BVR, BFAW
• Bereik van een doelgroep die anders niet bereikt wordt	Navemetaal
• Versnelde ontwikkeling van technische verbeteringen	VGB
• Betere contacten met de overheid, aan tafel brengen van de belanghebbenden	BELGAPOM, Federatie der Vrije Meesterschilders, NACEBO en VCB
• De federatie en de sector zelf op de hoogte brengen	Landsbond van de Beenhouwers en spekslagers, BELGAPOM

Uit de interviews met twee opvallend afwezige federaties bleek verder dat de beslissing tot niet-deelname aan het PRESTI-programma, althans voor de twee geïnterviewde federaties, in grote mate is toe te schrijven aan het feit dat er in het verleden reeds verregaande acties en projecten inzake milieuproblematiek binnen hun respectievelijke sectoren ondernomen waren. Niet-deelname aan het PRESTI-programma betekent in dit geval dus in het geheel niet dat de opvallend afwezige federaties hopeloos achterop hinken inzake de aanpak van de milieuproblematiek binnen hun sector. Integendeel, de “afwezigen” beschouwden zichzelf eerder als voorlopers. De door de federaties en beroepsverenigingen expliciet aangehaalde positieve effecten van het PRESTI-programma worden in onderstaande tabel samengevat. Deze aangehaalde effecten zijn uiteraard ook een indicatie van de

mate waarin een sector al dan niet reeds ver gevorderd is inzake de aanpak van de milieu-problematiek.

Zoals blijkt uit deze tabel, ligt de nadruk, naast sensibilisering en bewustmaking, in sterke mate op het “praktische” en het “bruikbare.” Het nemen van kleine, concrete stappen, eerder dan grote sprongen wordt door de overgrote meerderheid van de federaties en beroepsverenigingen als cruciaal ervaren, zeker daar waar het KMO's betreft. Het PRESTI-programma, door zijn concrete aanpak, heeft daar zeker toe bijgedragen. Bij herhaling en opvolging van PRESTI moet dan ook zeker met deze positieve invloed van het incrementalisme naar KMO's toe rekening worden gehouden. Dit blijkt ook uit de “tevredenheidsanalyse” van de federaties en beroepsverenigingen met betrekking tot de door hen ingerichte activiteiten.

De handleiding wordt door allen zonder uitzondering als een positieve actie ervaren. De resultaten van de infosessies en de studiedagen, daarentegen, worden vaak op gemengde gevoelens onthaald. Ook de uitdrukkelijke wens van OVAM om niet-leden van de federaties bij het PRESTI-programma te betrekken werd op gemengde gevoelens onthaald. De federaties geven hieromtrent zelf toe dat zij waarschijnlijk niet het meest geschikte kanaal vormen om niet-leden te bereiken. Tot slot werd gepeild naar de werking van de milieu-lokettfunctie binnen de federatie of beroepsvereniging. Alhoewel men zich in meerderheid bewust is van het potentiële belang van dergelijke dienstverlening, stellen we toch vast dat ook hier de gebruikintensiteit verschilt in functie van de stand van zaken en de mate waarin men reeds ver gevorderd is inzake milieu binnen de respectievelijke sectoren.

In de interviews werd ook gepeild naar de probleempunten die door de federaties ervaren werden tijdens de uitvoering van het PRESTI-project. Hierbij worden zowel de problemen beschouwd die de federaties zelf ondervonden als de knelpunten die volgens de federaties bij de bedrijven tot uiting kwamen. De nadruk bleek vooral te liggen op de kloof die soms bestaat tussen de overheid, enerzijds, en het bedrijfsleven, anderzijds. Tevens werden door de federaties suggesties voor oplossingen van deze probleempunten aangebracht.

Zo verwijzen een aantal federaties naar hun beperkte omvang, wat leidt tot een gebrek aan kritische massa om milieuproblematiek professioneel op een continue basis aan te pakken. Initiatieven zoals PRESTI geven hierbij uiteraard een duwtje in de rug. Bovendien worden de federaties en beroepsverenigingen geconfronteerd met het feit dat ook zij hun leden dienen te overtuigen van het belang aandacht te

hebben voor milieuzorg en preventie. Hierbij worden ze geconfronteerd met een aantal barrières zoals het feit dat ondernemingen de kostprijs van milieuzorg en preventie vaak als hoog percipiëren, en dus als een aanslag op hun concurrentiepositie ervaren. Ook aspecten van geheimhouding en confidentialiteit bij hun leden spelen de federaties soms parten naar milieubeleid toe. Tot slot pleiten alle federaties en beroepsverenigingen ervoor milieudenken en economisch denken niet al te sterk van elkaar los te koppelen. Milieumaatregelen zijn zeker gewenst, doch het moet economisch draagbaar blijven voor de KMO. In die optiek wordt dan ook gepleit voor een constructieve wisselwerking tussen overheid en bedrijven inzake milieuproblematiek. Een “positieve houding” ten aanzien van milieu langs bedrijfskant en een “realistische houding” ten aanzien van economische haalbaarheid aan de zijde van de overheid, zijn twee noodzakelijke voorwaarden om dergelijke constructieve dialoog en wisselwerking te onderbouwen.

3. Resultaten van de KMO-enquête

Zoals gesteld werd 19% van de uitgestuurde vragenlijsten (743 op 3860) binnen de responstermijn (afsluitingsdatum: 8 januari 1998) teruggestuurd. De 3860 ondernemingen vormden een toevallige en gestratificeerde steekproef uit de populatie van ondernemingen die door het PRESTI-programma werd geviseerd. Aldus waren de 3860 originele ondernemingen in elk geval een representatief staal voor de beoogde populatie van KMO's. Uiteraard staat een responsgroep van 743 ondernemingen niet garant voor het feit dat de initiële steekproefrepresentativiteit kan worden doorgetrokken tot op niveau van de uiteindelijke responsgroep. Vandaar de inspanningen om een non-respons analyse uit te voeren.

Uit deze analyse kon niet worden afgeleid dat er een systematische vertekening optrad tussen respondenten en niet-respondenten. Met andere woorden, de 743 respondenten zijn (voor wat betreft de gehanteerde controle-criteria) niet significant verschillend van de originele steekproef van 3860 ondernemingen. Dit bevestigt het vertrouwen in de veralgemeenbaarheid van de hierna beschreven onderzoeksresultaten. Zoals reeds vermeld, werd de responsgroep verder ingedeeld in groepen “actieve,” “passieve,” en “controle” respondenten, teneinde de meting van mogelijke aan PRESTI toe te schrijven effecten te verfijnen. Wat zijn nu de bekomen resultaten?

3.1. Eerste contact met PRESTI

In onderstaande tabel is aangegeven langs welke kanalen de respondenten voor het eerst in contact gekomen zijn met het PRESTI-project² (N=527).

<i>Type contact</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
collega's	34	6.5%
vakblad	99	18.8%
infoblaadje van de federatie	239	45.4%
voordracht/lezing	102	19.4%
uitnodiging voor de studiedagen	257	48.8%
mond-aan-mondreclame	5	0.9%
de gewone pers	17	3.2%
andere publicaties	13	2.5%
andere	41	7.8%

Globaal genomen blijken de twee belangrijkste kanalen waarlangs ondernemingen met PRESTI in contact zijn gekomen het infoblaadje van de federatie (45.4%) en de uitnodigingen voor de studiedagen (48.8%) te zijn. Uitgesplitst naar actieve versus passieve respondenten krijgen we een iets meer gedifferentieerd beeld:

<i>Type contact</i>	<i>ACTIEVEN</i>		<i>PASSIEVEN</i>	
	<i>Aantal</i>	<i>%</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
collega's	20	6.3%	14	7.2%
vakblad	36	11.3%	60	30.9%
infoblaadje van de federatie	142	44.7%	91	46.9%
voordracht/lezing	64	20.1%	34	17.5%
uitnodiging voor de studiedagen	193	60.7%	58	29.9%
mond-aan-mondreclame	0	0%	5	2.6%
de gewone pers	5	1.6%	12	6.2%
andere publicaties	6	1.9%	7	3.6%
andere	22	6.9%	18	9.3%

Hieruit blijkt dat actieve respondenten vooral met PRESTI in contact zijn gekomen via de infoblaadjes van de federaties (44.7%) en uitnodigingen voor de studiedagen georganiseerd door de federatie (60.7%). Voor de passieve respondenten blijkt, naast het infoblaadje van de federatie (46.9%) en de uitnodiging voor de studiedagen (29.9%), ook het vakblad (30.9%) een belangrijk contact-kanaal te zijn.

² Meerdere contact-kanalen mochten aangeduid worden.

3.2. Evaluatie en gebruik van de handleiding

Het ontwerp en de verspreiding van de sector-specifieke handleiding inzake milieuzorg en preventie was één van de belangrijke acties die door elke federatie in het kader van het PRESTI-project dienden te worden ondernomen. Van de respondenten die aan één of meerdere PRESTI-activiteiten hebben deelgenomen, bleek 88% in het bezit van een handleiding. Voor de respondenten die niet actief hebben deelgenomen aan een door de federatie georganiseerde PRESTI-activiteit, bleek 63% in het bezit van een handleiding. Het aantal respondenten dat de handleiding ongevraagd toegestuurd kreeg en zij die de handleiding uitdrukkelijk hebben aangevraagd, is ongeveer gelijk aan elkaar voor de diverse responsgroepen.

Een extrapolatie-oefening op basis van het percentage “passieve” respondenten in het bezit van een handleiding, gekoppeld aan de door de federaties en beroepsverenigingen gedrukte én verspreide aantallen handleidingen, laat toe te stellen dat ongeveer 1 op 2 ondernemingen die niet actief aan één of meerdere PRESTI-activiteiten hebben deelgenomen maar die wel door de federatie konden worden bereikt, in het bezit zijn van een handleiding. Dit vertegenwoordigt een toch wel aanzienlijke penetratiegraad.

Wanneer we anderzijds dieper ingaan op de reden waarom toch nog een belangrijk percentage respondenten niet in het bezit is van een handleiding, dan blijken een gebrek aan informatie en kennis omtrent de beschikbaarheid van de handleiding de voornaamste oorzaken te zijn. Bij toekomstige initiatieven is er m.a.w. nog wel ruimte voor verbetering naar informatiedoorstroming toe, al wijzen de federaties er terecht op dat ook de KMO zelf over een minimale aandacht en interesse (lees: absorptievermogen) voor milieu-aangelegenheden dient te beschikken, wil men met initiatieven zoals PRESTI verdere successen boeken.

Een maat voor de kwaliteit van de handleiding werd ontwikkeld. De handleiding werd, in het algemeen genomen, positief geëvalueerd (gemiddelde score van 3.8 op een schaal van 1 tot 5). Er was geen enkel verschil in evaluatie van de handleiding tussen actieve en passieve respondenten.

Er werd ook geen verschil in evaluatie gevonden als we de respondenten classeerden op basis van het nut dat PRESTI voor hun onderneming heeft gehad (*“het heeft onze ogen geopend”* / *“het heeft ons een duwtje in de rug gegeven”* /

"het was een bevestiging dat we reeds ver gevorderd zijn"). De evaluatie van de handleiding door bedrijven die PRESTI zagen als een project dat bevestigde dat ze reeds ver gevorderd waren inzake milieumaatregelen was iets, doch niet significant, hoger (3.89) dan voor bedrijven die PRESTI zagen als een project dat hun bestaande milieu-acties een duwtje in de rug heeft gegeven (3.75) en bedrijven die vonden dat PRESTI hun ogen geopend heeft voor het belang van milieupreventie (3.74).

Bovendien bleek de evaluatie van de handleiding ook niet afhankelijk te zijn van de mate waarin ondernemingen tijdens de laatste twee jaar specifieke inspanningen op milieugebied hebben geleverd. Het is dus niet zo dat bedrijven die de afgelopen twee jaar relatief meer of minder specifieke milieumaatregelen hebben genomen de handleiding systematisch als beter of minder goed evalueren.

Tot slot bleek ook dat ondernemingen die actief hebben meegewerkt aan het opstellen van de handleiding, de kwaliteit hiervan niet systematisch hoger inschatten dan overige ondernemingen.

De handleiding bleek ook homogeen, over de verschillende sectoren heen, als positief geëvalueerd te worden. Voor alle sectoren lag de gemiddelde evaluatie van de handleiding tussen 3.14 en 4.22.

De handleiding bleek, tenslotte, wel significant als beter geëvalueerd te worden door kleine bedrijven (≤ 100 werknemers) dan door grotere (> 100 werknemers). Voor de kleinere ondernemingen bedroeg het gemiddelde 3.86, terwijl de gemiddelde evaluatie van de handleiding voor de grotere bedrijven 3.67 bedroeg ($t=2.772$; $p<0.01$). Dit verschil was nog groter wanneer we bedrijven met minder dan 10 werknemers vergeleken met bedrijven met meer dan 10 werknemers. Voor bedrijven met minder dan 10 werknemers bedroeg de gemiddelde score 3.98, terwijl dit voor bedrijven met meer dan 10 werknemers 3.69 was ($t=4.443$; $p<0.001$). We kunnen dus besluiten dat de handleiding in ieder geval voor kleinere bedrijven een uiterst nuttig *mogelijk* werkinstrument blijkt te zijn.

Tot slot bleek de handleiding ook systematisch als beter geëvalueerd te worden naarmate de algemene dienstverlening door de federatie als beter geëvalueerd werd ($r=0.312$; $p<0.001$).

Een maat voor het gebruik van de handleiding werd ontwikkeld. De gemiddelde score voor het gebruik van de handleiding is 3.29 (op een schaal van 1 (minimum) tot 5 (maximum)). Opnieuw werd er geen verschil gevonden tussen actieve en passieve respondenten.

De mate van gebruik van de handleiding bleek ook hier niet afhankelijk te zijn van de mate waarin ondernemingen tijdens de laatste twee jaar specifieke inspanningen op milieugebied hebben geleverd. Opnieuw was het dus niet zo dat bedrijven die de afgelopen twee jaar relatief meer of minder specifieke milieumaatregelen hebben genomen in meer of mindere mate gebruik hebben gemaakt van de handleiding.

De handleiding bleek wel significant meer gebruikt te zijn in bedrijven met minder dan 100 werknemers (gemiddeld gebruik van 3.35) dan in bedrijven met meer dan 100 werknemers (gemiddeld gebruik van 3.18) ($t=1.803$; $p<0.1$). De doelgroep die door PRESTI beoogd werd – bedrijven met minder dan 100 werknemers – blijkt dus wat dit aspect betreft inderdaad bereikt geweest te zijn.

Als we een onderscheid maken tussen bedrijven met minder dan 10 werknemers en bedrijven met meer dan 10 werknemers blijkt dit verschil in de mate van gebruik van de handleiding nog groter te zijn. De gemiddelde score voor de mate van gebruik van de handleiding bedraagt voor bedrijven met minder dan 10 werknemers 3.55, vergeleken met 3.13 voor bedrijven met meer dan 10 werknemers ($t=4.273$; $p<0.001$).

In tegenstelling tot de evaluatie van de handleiding vonden we voor de mate van gebruik van de handleiding wel degelijk een verschil tussen respondenten als we deze classeren op basis van het nut dat PRESTI volgens hen voor de eigen onderneming heeft gehad ($F=3.038$; $p<0.05$). De gemiddelden voor de drie categorieën zien er als volgt uit :

NUT VAN PRESTI VOOR DE EIGEN ONDERNEMING	MATE VAN GEBRUIK VAN DE HANDLEIDING (gemiddelde score)
“het heeft onze ogen geopend voor het belang van milieupreventie”	3.07
“het heeft onze bestaande milieu-acties terzake een duwtje in de rug gegeven”	3.32
“het bevestigde dat we reeds ver gevorderd zijn inzake milieumaatregelen”	3.39

Bedrijven die vonden dat PRESTI hen de ogen heeft geopend voor het belang van milieupreventie blijken m.a.w. in mindere mate gebruik te hebben gemaakt van de handleiding dan bedrijven voor wie PRESTI een duwtje in de rug betekende of een bevestiging dat men reeds ver gevorderd was inzake milieumaatregelen.

De mate van gebruik van de handleiding bleek ook significant te verschillen tussen de verschillende sectoren. De gemiddelde mate van gebruik van de handleiding lag voor alle sectoren tussen 2.15 en 3.90. Een overzicht van sectoren waar de mate van gebruik van de handleiding relatief laag (gemiddelde score < 3) en relatief hoog (gemiddelde score > 3) ligt, wordt gegeven in de volgende tabel:

MATE VAN GEBRUIK VAN DE HANDLEIDING PER SECTOR (gemiddelde score)	
< 3	> 3
pre003 (havensector)	pre001 (fabrikanten van vleeswaren)
pre005 (houtverwerkende nijverheid: verpak)	pre004 (houtverwerkende nijverheid: meubel)
pre015 (industrie van verven)	pre006 (houtverwerkende nijverheid: plaat)
pre019 (bouwaannemers)	pre008 (garagesector)
pre027 (industriële metaalverw. nijverheid)	pre010 (bakkers)
pre029 (kunstofverwerkende nijverheid)	pre012 (schrijnwerkers)
pre031 (rubbersector)	pre013 (brouwerijen)
pre037 (aardappelhandelaars)	pre014 (slagers)
	pre016 (tandartsen)
	pre017 (slachthuizen)
	pre018 (grafische sector)
	pre020 (groenteverwerkende bedrijven)
	pre021 (schilder-woninginrichters)
	pre022 (wegenwerken)
	pre024/025/026 (industriële metaalverwerking)
	pre030 (verzorgingsinstellingen)
	pre032 (steenhouwers-marmerbewerkers)
	pre033 (textielsector)
	pre034 (papiersector)
	pre035 (metaalverwerkende ambachten)
	pre036 (carrosseriesector)
	pre038 (metaalhandel)

Een positieve vaststelling die we hieruit kunnen maken is dat in de sectoren die typisch gekenmerkt worden door éénmanszaken of ondernemingen met minder dan 10 werknemers het gemiddeld gebruik van de handleiding relatief hoog ligt.

Verder detail-onderzoek toont aan dat de hoofdstukken omtrent preventie en de hoofdstukken omtrent afvalinzameling en afvalverwerking in erg grote mate geraadpleegd werden. Ook de hoofdstukken over milieuzorg en milieuwetgeving konden op veel belangstelling rekenen. De concrete hulpmiddelen zoals checklists en werkbladen, voor zover deze in de diverse handleidingen waren opgenomen, werden echter in iets mindere mate gebruikt.

Wat de diffusie van de handleiding betreft, blijft deze in sterke mate beperkt tot de milieuverantwoordelijke en de directie van de onderneming.

3.3. De informatiesessies

Door de federaties en beroepsverenigingen werden verschillende informatiesessies (studiedagen, ...) georganiseerd. In het totaal waren 321 respondenten aanwezig op een of andere informatiesessie. De motieven om deel te nemen aan dergelijke infosessies, worden in onderstaande tabel weergegeven.

Motief om deel te nemen aan een infosessie	Percentage
informatie rond milieuwetgeving krijgen	60.3%
informatie krijgen om maatregelen te nemen voor concrete bedrijfsproblemen inzake milieu	51.6%
een verdere verduidelijking van de PRESTI-handleiding krijgen	49.1%
de toepasbaarheid van de handleiding op onze concrete situatie toetsen	44.7%
voorbeelden van collega's krijgen	36.3%
vragen stellen rond PRESTI	22.2%
het milieuvriendelijk imago van ons bedrijf uitdragen	22.2%
eerste kennismaking met milieuproblematiek	20.3%
een confrontatie aangaan met experts op gebied van milieupreventie	17.5%

Uit deze tabel kunnen we opmaken dat 60% van de deelnemende bedrijven op zoek was naar meer informatie omtrent de milieuwetgeving. Dit vormt het hoofdmotief. Meer dan de helft van de deelnemende bedrijven (51.6%) was ook op zoek naar informatie omtrent mogelijke oplossingen voor specifieke milieuproblemen binnen het eigen bedrijf. Voor bijna de helft van de deelnemende bedrijven (49.1%) was ook een verdere verduidelijking van de PRESTI-handleiding krijgen een belangrijke reden om deel te nemen aan een infosessie.

Uit het feit dat "een eerste kennismaking met milieuproblematiek" slechts in 20% van de gevallen een motief bleek te zijn kan men opmaken dat het overgrote deel van de aanwezigen wel degelijk reeds op de hoogte was van de milieuproblematiek in het algemeen.

Globaal gezien werden de infosessies door de deelnemers zeker als positief geëvalueerd, al konden er wel wat sectorverschillen worden gedetecteerd. Voor alle sectoren bedroeg de gemiddelde evaluatie van de infosessies echter meer dan de midschaal waarde 3, wat de balans zeker in positieve richting doet overhellen.

3.4. Impact van het PRESTI-programma

De basisvraag van ons onderzoek is uiteraard: *Heeft het PRESTI-programma enige vorm van impact gehad bij het activeren van preventieve maatregelen inzake milieu bij kleine en middelgrote ondernemingen?*

Bij het beantwoorden van deze vraag dienen we echter wel het nodige realisme aan de dag leggen. De mogelijke alternatieve invloeden en verklaringen (zoals het toenemend milieubewustzijn in de maatschappij en de evoluerende wetgeving) waarom ondernemingen, onafhankelijk van PRESTI, toch in preventieve maatregelen inzake milieu zouden investeren kunnen immers niet over het hoofd worden gezien. Nochtans hebben we, bij de analyse van de vragenlijstantwoorden, deze alternatieve invloeden, in de mate van het mogelijke, geneutraliseerd door hiervoor te controleren.

De aanwezigheid van een controlegroep, die op geen enkele manier bij PRESTI betrokken was, speelt hierbij uiteraard een cruciale rol. Uit onze analyses blijkt immers dat de drie groepen, met name actieve respondenten, passieve respondenten en de controlegroep, wat betreft hun situatie inzake milieuaangelegenheden, vóór het van start gaan van het PRESTI-programma niet significant van elkaar verschilden. De controlegroep bestaat m.a.w. zeker niet uit een groep ondernemingen die op milieuvlak significant “achternaht” ten opzichte van de andere responsgroepen. Of nog, de drie groepen respondenten zijn qua uitgangspositie – bij de start van het PRESTI-programma – sterk met elkaar vergelijkbaar. Dit versterkt alleen maar het vertrouwen in de vaststelling dat huidige verschillen tussen de drie responsgroepen ook verschillen in impact van PRESTI weergeven.

Om redenen van betrouwbaarheid en validiteit werden verschillende impactanalyses uitgevoerd, gebruikmakend van verschillende onderdelen van de vragenlijst. Telkens kwamen we tot convergente resultaten: ondernemingen die met PRESTI in contact kwamen (zowel actief als passief) hebben de laatste twee jaar

op milieuvlak significant beter gepresteerd dan de ondernemingen die tot de controlegroep behoorden. Het is in deze korte samenvatting onmogelijk in detail alle analyses te bespreken die in de studie werden uitgevoerd (zie Op. Cit.). Een greep uit de resultaten geeft echter een duidelijk inzicht in de impact die PRESTI heeft gehad.

In de vragenlijst werd o.a. gepeild naar de mate waarin de respondenten gedurende de laatste twee jaar concrete milieu-acties hebben ondernomen. Op 733 respondenten die deze vraag correct hebben ingevuld, geven er 594 of 81% aan dat ze inderdaad concrete milieu-acties hebben ondernomen gedurende de laatste twee jaar. Wanneer we verder kijken naar de drie groepen, met name de actieve respondenten, de passieve respondenten en de controlegroep, dan blijkt tussen deze groepen een statistisch significant verschil te bestaan qua activiteitenprofiel naar milieu-acties over de laatste twee jaar ($\chi^2=47.95$, $p<0.001$).

Aanwezigheid van milieu-acties tijdens laatste twee jaar

Groep	Actieven	Passieven	Controlegroep
% dat in de laatste twee jaar milieu-acties heeft ondernomen	89.9%	83.1%	65.7%
% dat in de laatste twee jaar geen milieu-acties heeft ondernomen	10.1%	16.9%	34.3%

Uit deze tabel blijkt dat, wat betreft het nemen van milieu-acties gedurende de laatste twee jaar, de controlegroep, niettegenstaande het feit dat een meerderheid erkent milieu-acties te hebben ondernomen, toch achteroploopt in vergelijking met de groepen die met het PRESTI-programma in contact gekomen zijn. Het feit dat ongeveer 66% van de controlegroep milieu-acties heeft ondernomen duidt in elk geval op een bredere maatschappelijke tendens inzake milieu, die het PRESTI-programma duidelijk overstijgt. Vermelden we hierbij nogmaals dat de controlegroep niet noemenswaardig van de actieve en passieve respondenten verschilde voor wat de pre-1995 milieu-activiteiten betrof, zoals gemeten aan de hand van het vragenlijst-instrument.

Het verschil qua al dan niet ondernemen van milieu-acties tussen de actieve (89.9%) en de passieve respondenten (83.1%) is op zich niet statistisch significant. Het feit dat meer dan 80% van de respondenten die met PRESTI in contact kwamen concrete acties heeft ondernomen, kan als een van de vele indicaties beschouwd worden van de impact van het PRESTI-programma.

Voor elke federatie werden bovendien, op basis van de sectorstudie en de handleiding die in het kader van het PRESTI-project werden ontwikkeld, de prioritaire aandachtspunten inzake milieuzorg en preventie samengevat. Aan de hand van deze prioritaire aandachtspunten werd vervolgens per PRESTI-project de vragenlijst op maat aangepast. Voor elke sector werd dan ook, per prioritair aandachtspunt, de vraag gesteld waar de respondent zijn onderneming situeerde (a) twee jaar geleden en (b) op het ogenblik van de enquêtering. Zo werd, per prioritair aandachtspunt, op een schaal van 1 tot 5 gepeild naar de stand van zaken in de onderneming betreffende het aandachtspunt twee jaar geleden versus vandaag. De 1-tot-5 schaal zag er als volgt uit:

- 1 = er wordt geen rekening gehouden met dit aandachtspunt
- 2 = we zijn ons bewust van dit aandachtspunt, maar we hebben vooralsnog geen concrete acties ondernomen
- 3 = de analyse van mogelijke acties voor dit aandachtspunt is bezig
- 4 = concrete acties worden ondernomen met betrekking tot dit aandachtspunt
- 5 = dit aandachtspunt is opgelost

De schaling wordt dus gekenmerkt door een toenemende intensiteit van milieu-activiteit. Uiteraard verschillen de aandachtspunten per sector, zodat inhoudelijke vergelijking van de scores weinig zinvol is. Uit onze analyses bleek echter wel dat de startscores – de waarden van de prioritaire aandachtspunten zoals de respondent-onderneming er twee jaar geleden voor stond – niet verschilden tussen de drie groepen respondenten die de kernfocus van deze effectmeting uitmaken.

Wanneer we nu echter per respondent, per sector, en per prioritair aandachtspunt het verschil berekenen tussen de intensiteit van het prioritair aandachtspunt vandaag en de intensiteit van het aandachtspunt twee jaar geleden, dan bekomen we verschil- of Δ -scores. Indien deze Δ voor een specifiek aandachtspunt bij een bepaalde respondent de waarde “0” aanneemt, dan betekent dit dat er bij die respondent-onderneming geen verandering m.b.t. dit aandachtspunt is waar te nemen over de laatste periode van twee jaar. Een positieve Δ betekent dat er wel degelijk verbeteringsacties zijn ondernomen met betrekking tot het betreffende aandachtspunt.

Het aantal prioritaire aandachtspunten dat per sector werd geïdentificeerd was maximaal gelijk aan negen. Inhoudelijk verschillen deze uiteraard van sector tot sector, zoals reeds herhaalde malen gesteld. In het kader van de verschil-analyses die hierna worden gerapporteerd zijn deze inhoudelijke verschillen echter van weinig betekenis. Immers, om de impact van PRESTI na te gaan, volstaat het, mits

de nodige controles, te onderzoeken welke de richting en de grootte is van de gedetecteerde Δ -waarden. De resultaten voor de betreffende Δ -waarden worden per responsgroep weergegeven in onderstaande tabel.

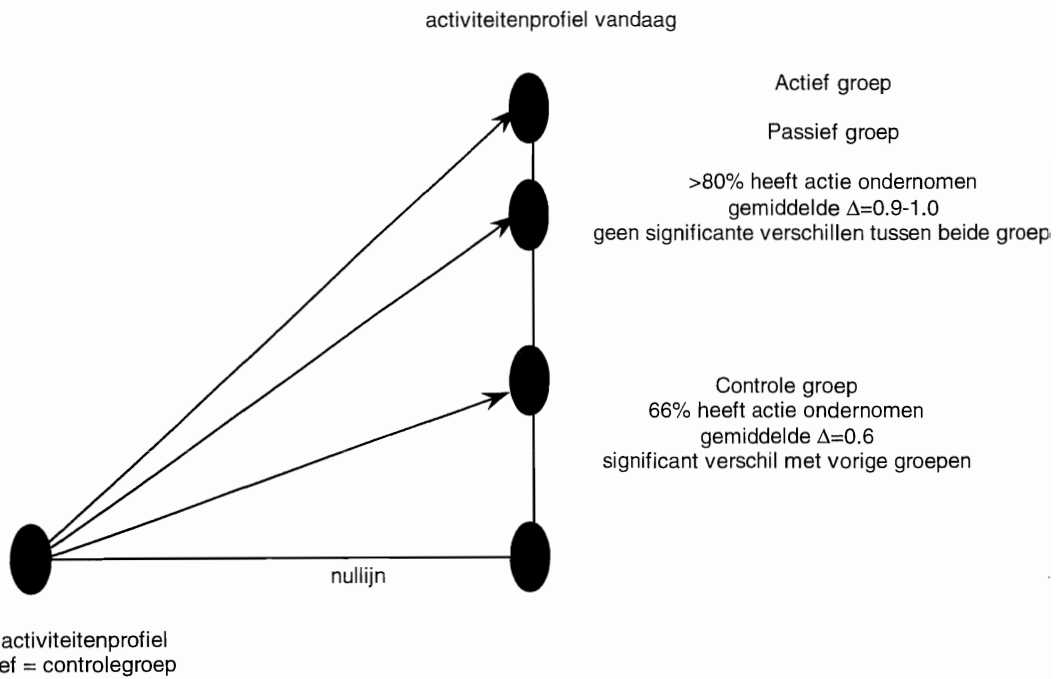
Vergelijkende VariantieAnalyse (ANOVA)-resultaten voor de Δ -waarden van de prioritaire aandachtspunten over de periode 1995-97 over de 3 responsgroepen

DELTA	Actieven	Passieven	Controlegroep	Anova p-waarde
$\Delta 1$	1.09 (N=277)	0.96 (N=161)	0.68 (N=168)	<.001
$\Delta 2$	1.07 (N=257)	0.92 (N=138)	0.66 (N=161)	.001
$\Delta 3$	1.19 (N=262)	0.90 (N=150)	0.64 (N=163)	<.001
$\Delta 4$	1.01 (N=239)	0.84 (N=133)	0.59 (N=134)	.001
$\Delta 5$	1.02 (N=223)	0.93 (N=110)	0.75 (N=114)	n.s.
$\Delta 6$	1.00 (N=102)	1.15 (N=62)	0.47 (N=72)	.002
$\Delta 7$	1.03 (N=38)	1.00 (N=17)	0.67 (N=55)	n.s.
$\Delta 8$	1.05 (N=21)	0.86 (N=7)	0.44 (N=25)	n.s.
$\Delta 9$	1.05 (N=19)	1.10 (N=10)	0.01 (N=24)	.001

Uit deze tabel blijkt duidelijk de verschillende mate van verbetering op de prioritaire aandachtspunten voor de drie responsgroepen. Het feit dat de controlegroep een positieve score noteert op nagenoeg alle Δ -waarden toont aan dat er onafhankelijk van het PRESTI-programma verbeteringsacties werden ondernomen. Men kan stellen dat de score van de controlegroep de “normale” verbetering op de prioritaire aandachtspunten voorstelt, onafhankelijk van het PRESTI-programma. De verschillen tussen die “normale” verbetering op het vlak van de prioritaire aandachtspunten voor wat de controlegroep betreft en de verbeteringen die opvallen bij de groepen der actieve en passieve respondenten, zijn echter voor het merendeel statistisch significant. Dit wijst erop dat de groepen der respondenten die bij PRESTI betrokken waren – hetzij actief, hetzij passief – een grotere toename in verbetering op vlak van de gedetecteerde prioritaire aandachtspunten laten noteren.

Verdere analyses tonen bovendien aan dat de verschillen in toename van de prioritaire aandachtspunten tussen de actieve en de passieve respondenten nooit statistisch significant zijn. Het gevolg is dan ook dat we, op basis van de resultaten gerapporteerd in bovenstaande tabel, kunnen concluderen dat **deze respondenten die betrokken waren bij het PRESTI-programma, zowel actief als passief, een significant hogere toename van verbetering op de voor hen prioritaire aandachtspunten qua milieuzorg en preventie rapporteren dan de controlegroep die niet met PRESTI in aanraking is gekomen.**

Deze resultaten kunnen verder worden samengevat aan de hand van de volgende
Figuur:

Tot slot werd bij deze effectmeting ook gepeild naar de invloed van ondernemingsgrootte op de zopas bekomen antwoorden en resultaten. Geen enkel statistisch significant verschil kon worden gedetecteerd.

3.5. Preferentiële informatiekkanalen

In de vragenlijst werd verder gepeild naar de mate van geschiktheid van een aantal kanalen via dewelke ondernemingen in de toekomst zouden kunnen geïnformeerd worden inzake milieuzorg en preventie.

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de verschillende informatiekkanalen die in de vragenlijst waren opgenomen. De gemiddelde score van geschiktheid – op een schaal gaande van 1 (ongeschikt) tot 4 (uitermate geschikt) – voor de diverse informatiekkanalen is weergegeven per responsgroep.

Kanalen	ACTIEF	PASSIEF	CONTROLE GROEP	Sign.
Handleidingen/checklists die men zelf kan toepassen	3.13	3.10	2.99	n.s.
Vakbladen uit de sector	3.01	3.08	2.90	n.s.
Regelmatige werkvergaderingen met collega-ondernemers, op initiatief van federatie/beroepsorganisatie	3.20	2.90	2.63	p < 0.001
Telefonische adviesverlening van de federatie/beroepsorganisatie inzake juridische aspecten van milieu	3.04	3.05	2.70	p < 0.001
Voorbeelden en demonstraties van collega-ondernemers	3.06	2.91	2.75	p = 0.001
Telefonische adviesverlening van de federatie/beroepsorganisatie inzake het opstellen van vergunningsaanvragen	2.98	2.91	2.75	p < 0.05
Telefonische adviesverlening van de federatie/beroepsorganisatie inzake de taken van milieucoördinator	2.95	2.93	2.68	p < 0.01
Contacten en voorlichtingen door Vlaamse Overheid	2.84	2.76	2.56	p = 0.001
Inschakelen van professionele consultants	2.74	2.66	2.58	n.s.
Telefonische dienstverlening bij de Vlaamse overheid	2.44	2.39	2.30	n.s.

Vooraf handleidingen/checklists die men zelf kan toepassen, enerzijds, en vakbladen, anderzijds, worden zowel door actieve, passieve als controlegroep respondenten als geschikte kanalen ervaren om op de hoogte gebracht te worden inzake milieumaatregelen.

Actieve respondenten wensen echter vooral ook gebruik te maken van kanalen die meer aansluiten bij de praktijk, zoals ervaringsuitwisseling met collega-ondernemers in de vorm van regelmatige werkvergaderingen en demonstraties. Telefonische

dienstverlening door de federatie inzake juridische aspecten van milieu wordt zowel door actieven als passieven als geschikt ervaren. Op het gebruik van concreet toepasbare handleidingen/checklists en het vakblad na, ervaart de controlegroep voorbeelden en demonstraties van collega-ondernemers en telefonische adviesverlening van de federatie inzake het opstellen van vergunningsaanvragen als meest geschikte kanalen. Voldoende suggesties dus voor het ontwikkelen van nieuwe acties en activiteiten.

4. Conclusies

Als algemene conclusie uit deze studie naar de impact van het PRESTI-programma kunnen we besluiten dat het PRESTI-programma, globaal genomen, aanspraak kan maken op een aantal duidelijke verdiensten. Zoals reeds aangehaald tijdens de conclusies uit de systematische interviews met de diverse federaties en beroepsverenigingen die actief bij de uitvoering van het PRESTI-programma betrokken waren, kunnen de (verdere, continue) sensibilisering van de leden en de niet-leden van de diverse deelnemende sectoren inzake milieuproblematiek evenals de verhoging van het kennisniveau inzake preventiemaatregelen, globaal genomen, als de belangrijkste verdiensten van PRESTI gezien worden.

Uit de grootschalige schriftelijke enquête kunnen we bovendien besluiten dat de *concrete uitvoering en impact* van het PRESTI-programma ook een succes kan genoemd worden. Getuige hiervan zijn de volgende statistisch gevalideerde conclusies op basis van de schriftelijke enquête:

- de verspreiding en de positieve evaluatie van de handleiding;
- de toch hoge mate van gebruik van de verschillende hoofdstukken uit de handleiding;
- de positieve evaluatie van de ingerichte informatiesessies;
- de uiterst positieve evaluatie van de loketfunctie, hoewel de naambekendheid in sommige sectoren wel nog kan verhoogd worden;
- de mate waarin ondernemingen die met PRESTI in contact gekomen zijn (zowel op een actieve als op een meer passieve wijze) significant meer concrete milieumaatregelen hebben genomen gedurende de laatste twee jaar dan de controlegroep, en bovendien vandaag een belangrijke vooruitgang hebben geboekt met betrekking tot de prioritaire aandachtspunten die voor hun sector als belangrijk werden geïdentificeerd. Deze vooruitgang is significant hoger dan deze geregistreerd voor de controlegroep, niettegenstaande ze vanuit een vergelijkbare vertrekpositie gestart zijn. Met andere woorden, zowel naar het nemen van concrete milieu-acties toe als naar verbetering op concrete aandachtspunten toe, hebben zowel de actieve als de passieve respondenten beter gepresteerd dan de controlegroep;
- daaraan gekoppeld, dienen we wel oog te hebben voor het volgend modererend effect: met name het feit dat PRESTI zeker voor deze ondernemingen die vóór 1995 nog achterop hinkten qua zorg voor afval- en andere milieu-problematieken,

wel degelijk de directe aanleiding is gebleken voor het effectief nemen van concrete preventie-maatregelen;

- en tot slot, de door de ondernemingen zelf gerapporteerde impact van het PRESTI-programma, die duidelijk aangeeft dat het programma op zijn minst heeft bijgedragen tot een toename van het milieubewust denken in de onderneming.

Kortom, uit de verschillende indicatoren evenals uit de diversiteit aan invalshoeken die in de analyses werden gehanteerd, blijkt duidelijk dat deze ondernemingen die op een actieve of passieve manier aan het PRESTI-programma hebben deelgenomen, vandaag significant beter scoren dan de controlegroep - die op geen enkele wijze aan PRESTI werd blootgesteld. De passieve respondenten situeren zich qua activiteitenprofiel ergens tussen de actieven en de controlegroep in, met dien verstande dat ze nauwer aansluiten bij de actieven dan bij de controlegroep qua profilering. We verwijzen hierbij nogmaals naar de vergelijkbaarheid van de controlegroep met de andere groepen bij de aanvang van het PRESTI-programma.

De positieve evaluatie van de concrete uitvoering van het PRESTI-programma blijkt bovendien nog "positiever" te zijn als we enkel de KMO's in beschouwing nemen. Hieruit kunnen we bijgevolg besluiten dat PRESTI in het bijzonder goed bleek in te spelen op de behoeften van de kleine en middelgrote ondernemingen (in deze studie gedefinieerd als ondernemingen met minder dan 100 werknemers), die per slot van rekening ook de uiteindelijke doelgroep van het PRESTI-programma uitmaakte.

Deze studie stelt ons ook in de mogelijkheid om, tot slot, een aantal aanbevelingen naar de toekomst te doen.

Alhoewel de drie responsgroepen (actieven, passieven en controlegroep) op een aantal controlevariabelen sterk vergelijkbaar bleken te zijn (wat de bereikte conclusies inzake het effect van PRESTI enkel kan tengoede komen), stellen we toch vast dat naar de toekomst toe, een gedifferentieerde aanpak voor de drie KMO-groepen wenselijk kan zijn. Zeker omdat blijkt dat deze KMO-groepen die met PRESTI rechtstreeks of minder rechtstreeks in contact zijn gekomen, toch wel beduidend meer maatregelen hebben genomen dan de groep die langs de zijlijn bleef staan (de controlegroep). Naar de toekomst toe zou dit wel eens kunnen leiden tot een beweging met verschillende snelheden. Het is dan ook wenselijk dat nog meer inspanningen gaan naar het maximaliseren van het KMO-bereik van acties en programma's zoals PRESTI.

In sectoren waar de graad van lidmaatschap bij een federatie niet erg hoog ligt – waar er dus een groot aantal niet-leden zijn – kan bovendien gedacht worden aan een tweeledige strategie om KMO's te bereiken. Leden kunnen in dit geval inderdaad best bereikt worden via de federatie. Niet alle federaties zijn echter even goed in staat om niet-leden te bereiken.

Bijgevolg dienen er ook verder inspanningen geleverd te worden – eventueel als taak van de overheid – om de niet-leden in grotere mate te bereiken. Uit onze resultaten blijkt immers dat niet-leden, in vergelijking met leden, inderdaad significant minder in het bezit waren van een PRESTI-handleiding ($\chi^2=12.519$; $p<0.001$), in beduidend mindere mate van PRESTI gehoord hadden ($\chi^2=7.395$; $p<0.01$) en er ook minder mee vertrouwd waren ($\chi^2=4.390$; $p<0.05$). Bijgevolg behoorden niet-leden, vergeleken met leden, ook beduidend vaker tot de controlegroep en minder vaak tot de groep der actieven ($\chi^2=30.645$; $p<0.001$).

Naargelang de grootte van de sector – i.e. het aantal bedrijven – en de aard van de ondernemingen die typisch deel uitmaken van de sector – i.e. vooral éénmanszaken versus ondernemingen met een duidelijke bedrijfsstructuur – kan ook verder gedacht worden in de richting van een meer gedifferentieerde aanpak. Er zou hierbij gedacht kunnen worden om federaties nog meer vrijheid te geven m.b.t. welke ondernemingen ze op welke manier het best kunnen bereiken.

Met “meer vrijheid” bedoelen we dat de federaties en beroepsverenigingen een nog actievere rol zouden kunnen spelen in het identificeren en segmenteren van doelgroepen van ondernemingen die dan via een gedifferentieerd actieplan kunnen bereikt worden. Zo toont het onderzoek aan dat “actieve respondenten” hoogstwaarschijnlijk gemakkelijker reageren op informatie die door de federatie ter beschikking gesteld wordt dan de controlegroep.

Op basis van de contactfrequentie met de federatie of beroepsvereniging zou men dan ook kunnen opteren om, bijvoorbeeld, leden die weinig of nooit van zich laten horen, te bezoeken en samen met hen een concrete demonstratie-activiteit op te zetten, waarbij andere weinig actieve federatie-leden uit hun lokale omgeving expliciet uitgenodigd worden. Dit vereist uiteraard een directe en op maat van de specifieke doelgroep gerichte inspanning. Het ware echter een interessant experiment voor toekomstige PRESTI-activiteiten. In die optiek zou OVAM aan de federaties voldoende vrijheid kunnen geven om een voor de federatie relevante

segmentering voor te stellen, met hieraan gekoppeld een geschikt en gericht activiteitenplan.

Bovendien blijkt doorheen het ganse onderzoek het grote belang van de aanwezigheid van “rolmodellen.” Een cruciale taak voor de federaties bestaat er dan ook in rolmodellen op het vlak van milieupreventie te identificeren en hun voorbeeld duidelijk te communiceren naar de rest van de sector toe.

Dit brengt ons tot een laatste aandachtspunt, met name de preferentiële kanalen via de welke ondernemingen best kunnen bereikt worden. Uit het onderzoek blijkt ook hier het belang van concrete voorbeeldfuncties en het verstrekken van direct toepasbare informatie. Op deze dimensies heeft het huidige PRESTI-programma duidelijk goed gepresteerd. Naar de toekomst toe mag echter de aandacht niet verzwakken.

